

Tematikus összeállítás

ALAPKUTATÁS ÉS NEMZETI TUDOMÁNY

BASIC RESEARCH AND NATIONAL DISCIPLINES

VENDÉGSZERKESZTŐ: KERTÉSZ ANDRÁS

BEVEZETÉS

INTRODUCTION

Kertész András

az MTA rendes tagja, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Germanisztikai Intézet, Debrecen
kerteszh.andras@arts.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A *Bevezetés* összefoglalja a jelen tematikus összeállítás alapgondolatát és szerkezetét. A tematikus összeállítás a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályához tartozó akademikusok műhelyeiben született, és a közelmúltban megjelent két kézikönyvet, két, egyéni kutatás eredményeit összegző monográfiát, valamint egy új könyvsorozatot mutat be. Az összeállítás legfontosabb célja, hogy e kötetek példáján szemléltesse az alapkutatások és a nemzeti tudományok megbonthatatlan együttműködését. Az alapkutatások és a nemzeti tudományok szoros kölcsönhatása következtében az alapkutatások differenciálatlan visszaszorítása súlyosan fenyegeti a nemzeti tudományok létét, és azzal a veszéllyel jár, hogy a bemutatott művekben reprezentált értékekhez hasonlóak a jövőben nem születhetnének meg.

ABSTRACT

The *Introduction* summarises the central idea underlying the present thematic collection of essays as well as its structure. This thematic collection of essays overviews two handbooks, two monographs reporting on the findings of individual research projects and a new book series all of which have been published recently by members of the Section of Linguistics and Literary Scholarship of the Hungarian Academy of Sciences. The most important aim of the collection is to exemplify by these works the inseparable unity of basic research and the national disciplines. Due to the close cooperation of basic research and the national disciplines, the unsophisticated oppression of basic research seriously jeopardises the existence of the national disciplines, and in future would result in the loss of values similar to those represented in the volumes at issue.

Kulcsszavak: nemzeti tudományok, alapkutatás, nyelvtudomány, irodalomtudomány

Keywords: national disciplines, basic research, linguistics, history of literature

Az MTA 2018. évi közgyűlési programjának részeként a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya május 9-i rendezvényén hat, az osztály akadémikusainak tollából származó kötetet mutatott be. A könyvbemutató eredeti célja az volt, hogy felhívja elsősorban az érintett szakterületek, másodsorban a szélesebb akadémiai közvélemény figyelmét azokra az eredményekre, amelyeket a kötetek közreadnak.

Azonban a könyvbemutatót követő hetekben a hazai tudománypolitikában váratlan fordulat következett be. Ugyanis az Akadémia költségvetésének az Innovációs és Technológiai Minisztériumhoz való áthelyezése felvetette az alapkutatások létjogosultságának problémáját, és e felvetés intenzív sajtóvita kibontakozásához vezetett. A vitában részt vevő egyik fél élesen – jórészt a tudományon kívüli szempontok hangoztatásával – megkérdőjelezte az alapkutatások létjogosultságát, míg a másik fél igyekezett racionális, a tudományos megismerés mély megértésében gyökerező ellenérvekkel védeni az alapkutatások értékeit és a tudomány autonómiáját. E diszkusszió – a könyvbemutató eredeti szándékától függetlenül, de azzal összekapcsolhatóan – indokolja a kötetek egyik meghatározóan fontos sajátosságának kiemelését: az alapkutatások és a nemzeti tudományok közötti összefüggést. Ezért a könyvbemutatón elhangzottakat a *Magyar Tudomány* lapja in ebbe a kontextusba ágyazva tárjuk az olvasók elé.

A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának küldetése köztudottan mindenekelőtt a nemzeti tudományok művelése: a magyar nyelv, a magyar irodalom, a nemzeti kulturális hagyomány, a nemzeti identitás kutatása és értékeinek megőrzése. Azonban a *nemzeti tudományok* korszerű művelése nem képzelhető el a *nemzetközi* szinten érvényesülő alapkutatási eredmények hazai integrációja nélkül: korszerű magyar nyelvtudomány nincs elméleti nyelvészeti alapkutatás nélkül, korszerű magyar irodalomtudomány nincs irodalomelmélet nélkül, a nemzeti identitás nagyon komplex problémakörének tematizálása nem lehetséges néprajztudományi, kulturális antropológiai, történettudományi, nyelv- és irodalomelméleti, zenetudományi, sőt, filozófiai alapvetés nélkül. Az integráció a másik irányba ugyanilyen fontos: az utóbbi évtizedek tudománytörténete látványosan igazolja egyebek mellett, hogy a magyar nyelvtudomány kutatási eredményei a nemzetközi diskurzusban megtermékenyítik az elméleti nyelvészetet, vagy például a magyar irodalomtörténet-írás kezdeményezői fontos tudománymódszertani újításokhoz vezethetnek – e lista sok szemléletes példával alátámasztva hosszan folytatható lenne. Az alapkutatások és a nemzeti tudományok szoros kölcsönhatása következtében az alapkutatások differenciálatlan visszaszorítása és a

közvetlen gazdasági haszonnal járó tevékenységeknek az alap kutatások rovására történő preferálása súlyosan veszélyezteti a nemzeti tudományok létét.

Mindezek fényében a könyvbemutató elhangzottakat három megfontolásból publikáljuk. A könyvbemutató eredeti célkitűzésének megfelelően a tematikus összeállítás esszéi kiemelik a művekben kifejtett eredmények jelentőségét. Továbbá, fontos megemlíteni, hogy az alábbi esszék a könyvbemutató elhangzott tartalommal jelennek meg. Nem hangsúlyozzák tendenciózan az alap kutatások és a nemzeti tudományok elválaszthatatlanságát. Viszont éppen azért, mert magától értetődő természetességgel, az adott szakterület belső normáihoz igazodva, tudománypolitikai felhangok nélkül és pusztán a szerző mindenkori szakmai kompetenciájától vezérelve értékelik a műveket, különösen jól szemléltetik ezt az összefüggést. Minden bemutatott mű lényege az alap kutatás és a nemzeti tudományokra jellemző témák szerves összefüggésrendszere. Végül: a könyveket értékelő írások világossá teszik azt az értékvesztést, amely bekövetkezne, ha az alap kutatásokkal szembeni fellépés sikerrel járna, és ezért hasonló teljesítmények a jövőben nem születhetnének meg.

A bemutatott kötetek között két kézikönyv, két, egyéni kutatási eredményt összegző monográfia és egy új könyvsorozat első két kötete szerepel.

Mindkét kézikönyv igényt formálhat arra, hogy a következő években gyakran forgatott, iránymutató művé váljon. Noha egymástól függetlenül születtek meg, összeköti őket a nyelv funkcionális felfogása, ugyanakkor vizsgálati tárgyukat tekintve egymás komplementumai. Hoffmann István elemzi *A magyar nyelvtörténet kézikönyvét*, mely – Kiss Jenő és Pusztai Ferenc szerkesztésében – a szintézis igényével tárgyalja a címében jelzett tudományterület elméleti alapjait és eddigi felismeréseit. E könyv diakrón szemléletétől eltérően az Osiris Kiadó *A magyar nyelv kézikönyvtára* sorozatának legújabb kötete, a *Nyelvtan* a Tolcsvai Nagy Gábor vezetésével működő kutatócsoport eredményeit összegzi, a funkcionális kognitív nyelvészet eszköztárát alkalmazva a magyar nyelv szinkrón grammatikájának átfogó leírására. A több mint ezeroldalas kötetet Simon Gábor mutatja be. Míg *A magyar nyelvtörténet kézikönyve* a kutatási terület alternatíva nélküli alapműve lesz, a *Nyelvtan* a már létező, más elméleti eszközöket alkalmazó és eltérő tudomány szemléleteket tükröző magyar nyelvtanok alternatívájaként mélyíti el a grammatikairás pluralizmusát.

Az egyéni kutatási eredményeket közreadó monográfiák egyike Dávidházi Péter „*Vagy jöni fog*”. *Bibliai minták nemzetiesítése a magyar költészetben* című kötete, melyet Bitskey István esszéje méltat. A könyv szép példája annak, hogy egy nemzeti témával foglalkozó kutatás milyen mélyen gyökerezik a tudományág elméleti alapkérdéseinek megértésében, és milyen sokrétűen igényli több, látszólag eltérő kutatási területről származó eredmény felhasználását. Ebben az esetben többek között a *Himnusz*, a *Szózat* és a *Nemzeti dal* elemzése kerül irodalomelméleti ismeretek, a bibliaértelmezések évezredek hagyományai, valamint az

elemzett alkotások összegyűjtött fogadtatástörténeti dokumentumainak rendszerébe. Honti László *A magyar és a nyugati ótörök szókészleti kapcsolatairól* című monográfiáját Kiss Jenő mutatja be. Mivel az ősmagyar kor magyar nyelvére vonatkozó tudásunk elsősorban a történeti-összehasonlító nyelvészet módszerének alkalmazásából származik, a könyv szükségképpen hozzájárul a nyelvtudományi alapkutatásokhoz csakúgy, mint a magyar nyelv múltjának és a török nyelvekkel való kapcsolatának feltáráshoz. Egyúttal állásfoglalás a magyar nyelv eredetét és rokonságát tárgyaló vitában.

A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 2017-ben *A humán tudományok alapkérdései* címmel indított könyvsorozatot. A sorozat első két kötetét – melyeket Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztett – Kecskeméti Gábor értékeli. A sorozat köteteinek közös meggyőződése, hogy a humán tudományok – és köztük a nemzeti tudományok – művelése, valamint társadalmi funkciójuk, társadalmi hasznosságuk és a természettudományokhoz való viszonyuk megértése megköveteli a tudatos metaelméleti reflexiót.